

ІНВАЗІЙНІ РОСЛИНИ У ФЛОРИ МІСТА ЖИТОМИРА

Мартинчук Оксана Іванівна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня

Шелюк Юлія Святославівна

професор кафедри ботаніки,
біоресурсів та збереження біорізноманіття,
доктор біологічних наук, професор
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

Вступ. / Introductions. Інвазія чужорідних (неаборигенних) видів організмів є однією з найгостріших екологічних проблем сучасності, що загострюється через активні процеси біотичної глобалізації. Особливо серйозною загрозою є інвазійні рослини, які завдають значної шкоди біорізноманіттю, природним екосистемам, сільському та лісовому господарству, а також економіці та здоров'ю людей. [10]

Вивчення процесів інвазії, а також розробка ефективних заходів запобігання їхньому поширенню є ключовими для збереження екологічної рівноваги в регіоні. Науковці та екологи Житомирщини наголошують на необхідності активізації моніторингу, механічного та біологічного контролю, а також просвітницької роботи серед населення щодо загроз, які несуть інвазійні види. [4]

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати видовий склад, поширення та екологічний вплив інвазійних рослин у флорі міста Житомира для розробки заходів з їхнього контролю та мінімізації негативного впливу на місцеві екосистеми.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Основою для флористичного аналізу інвазійних рослин слугували матеріали польових маршрутних досліджень, здійснених у осінньо-весняний період 2024–2025 рр. у різних районах м. Житомира та його околиць. Обстежені лучні, лісові та водно-болотні фітоценози в районах Смолянки, Музичної фабрики, Польової,

Богунії, Крошні, Корбутівки, парку ім. Барона де Шодуара, Гідропарку та берегів річки Тетерів, а також вивчена урбанofлора м. Житомира [5].

Визначення видів проводили за «Визначником рослин України» [3]. Таксономічний склад квіткових рослин наведений за системою Angiosperm Phylogeny Group (2016). Назви та прізвища авторів таксонів рослин вказані згідно з глобальною інформаційною системою з біорізноманіття GBIF [1]. Екологічні особливості видів наведені за власними спостереженнями та з використанням ботанічного довідника [3].

У процесі обстежень здійснювалася фотофіксація основних таксонів, фіксація координат місць їх зростання за допомогою GPS-навігаторів, а також нотування середовищ зростання та щільності популяцій [6].

Окрім польових спостережень, проводилося опитування місцевих жителів зазначених районів щодо часу появи окремих видів, їх поширення, масовості, а також можливого використання чи впливу на повсякденне життя.

Особливу увагу приділено видам, які викликають алергічні реакції, пригнічують місцеву флору або активно засмічують відкриті території. Інформація, отримана під час розмов з мешканцями, дозволила виявити види, які активно поширюються останніми роками, але ще недостатньо відображені у літературі [9].

Результати та обговорення. / Results and discussion.

У ході дослідження урбофлори м. Житомира та рослинних угруповань його околиць виявлено 13 видів інвазійних рослин, що належать до 12 родів та 7 родин (табл. 1).

Аналіз розподілу інвазійних рослин по території міста засвідчує, що більшість таких видів концентруються у прибережних зонах, на узбіччях доріг, у покинутих або забудованих ділянках, а також у зонах активного господарського втручання.

Це вказує на тісний зв'язок між антропогенним навантаженням і рівнем інвазивності. Відсутність систематичного догляду за зеленими зонами, а також недостатній моніторинг ситуації сприяє поширенню чужорідної флори [8].

Таблиця 1

Поширення інвазійних рослин в місті Житомир

№	Вид рослини	Частота трапляння (%)	Коментар
1	Золотушник канадський (<i>Solidago canadensis</i>)	20	Швидко поширюється на луках і полях
2	Злинка канадська (<i>Erigeron canadensis</i>)	15	Розвивається на порушених територіях
3	Амброзія полинолиста (<i>Ambrosia artemisiifolia</i>)	14	Сильний алерген, небезпечний для здоров'я
4	Робінія звичайна (<i>Robinia pseudoacacia</i>)	10	Домінує у вторинних лісах
5	Клен ясенелистий (<i>Acer negundo</i>)	9	Засмічує парки, утворює зарості
6	Айлант найвищий (<i>Ailanthus altissima</i>)	7	Витісняє місцеві деревні види
7	Борщівник Сосновського (<i>Heracleum sosnowskyi</i>)	6	Опіковий, небезпечний для людини
8	Гледичія колюча (<i>Gleditsia triacanthos</i> L.)	5	Має шипи, росте вздовж доріг
9	Ваточник звичайний (<i>Asclepias syriaca</i>)	4	Отруйний, поширюється на узбіччях
10	Дуб червоний (<i>Quercus rubra</i>)	5	Змінює структуру лісу, витісняє аборигенні дуби
11	Інші	5	Інші: паслін, американський клен тощо

Вплив інвазійних рослин у місті Житомирі є важливою проблемою для місцевої екосистеми та здоров'я мешканців. Аналізуючи дані, було встановлено, що перш за все, більшість інвазійних рослин у Житомирі є високоактивними. Це означає, що вони активно розповсюджуються, займають великі території та проявляють агресивний характер. Такі види, як борщівник Сосновського, амброзія полинолиста, повитиця польова та іноді акація біла, займають досить великі площі, зокрема на околицях міста, де часто можна зустріти занедбані ділянки або руйнуються старі будівлі. В таких місцях інвазійні рослини опиняються у сприятливих умовах для свого зростання та розповсюдження, що веде до аборигенної флори [7].

Що стосується помірно активних рослин, то їх вплив менш виражений, але також має певний негативний вплив на екосистеми міста. Наприклад,

повитиця польова досить широко поширена на приватних ділянках у місті, зокрема в межах приватного сектору [2].

Висновки. / Conclusions. У результаті дослідження виявлено 13 видів інвазійних рослин, які активно поширюються на території м. Житомира та його околиць. Вони належать до 12 родів і 7 родин, що свідчить про високу різноманітність інвазійної флори регіону. Основними середовищами зростання інвазійних рослин виявились прибережні зони, узбіччя доріг, покинуті забудови, луки, а також урбанізовані території з порушеним рослинним покривом. Найагресивнішими в межах міста виявились такі види, як борщівник Сосновського, амброзія полинолиста, золотушник канадський та злинка канадська, які не лише пригнічують аборигенну флору, а й становлять загрозу для здоров'я населення. Опитування мешканців дозволило виявити додаткову інформацію щодо динаміки поширення окремих видів, особливо в нових або раніше незареєстрованих локаціях, а також вказало на недостатню обізнаність населення щодо небезпеки інвазійної флори.

Підтверджено раніше окреслену у літературних джерелах та рекомендаціях екологів потребу в посиленні моніторингу, біоекологічного контролю, механічного видалення особливо небезпечних видів, а також проведення інформаційно-просвітницької роботи серед населення для запобігання подальшому поширенню інвазійних рослин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Cirillo in GBIF Secretariat. GBIF Backbone Taxonomy. Checklist dataset. 2023. <https://doi.org/10.15468/39omei>.
2. Абдулоєва О. С., Карпенко Н. І. (2009). Трапляння чужинних інвазійних рослин в синтаксонах рослинності України. // Чорноморський ботанічний журнал, 5(2), 189–198.
3. Визначник рослин України. / А. І. Барбарич та ін.; відп. ред. Д.К. Зеров. Вид. друге, виправлене і доповнене. Київ : Урожай, 1965. 875 с.
4. Дмитренко Д. Р., Хом'як І. В. Інвазійні синантропні види рослин міста

Житомира та його околиць. // Тези XI Всеукраїнської наукової online конференції студентів, магістрів та аспірантів з міжнародною участю “Сучасні проблеми екології” м. Житомир, 15 травня 2015 року. – Житомир: Видавництво ЖДТУ, 2015. – С. 39.

5. Житомирська обласна державна адміністрація. Про стан боротьби з карантинними рослинними організмами в Житомирській області у 2022 році. – Житомир, 2023. – 20 с.

6. Мосякін А. С. Огляд основних гіпотез інвазійності рослин. Український ботанічний журнал. 2009. Т. 66, № 4. С. 466–476.

7. Підкаура Е. Р. Хом'як І. В. Гарбар Д. А. Еколого-ценотичний профіль середньої течії річки Тетерів. Тези XVIII Всеукраїнської наукової on-line конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених з міжнародною участю «Сучасні проблеми екології» 06 жовтня 2022 року. Житомир: Житомирська політехніка, 2022. С. 70. Після Житомира

8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Житомирської області у 2021 році, с. 66.

9. Хом'як І. В. Вплив інвазій видів-трансформерів на динаміку рослинності перелогів Українського Полісся. Біоресурси і природокористування. ТОМ 10, № 1-2 (2018). С. 29-35.

10. Хом'як І. В. Екосистемологія: Навчальний посібник. / Хом'як І.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. – 235 с.